

УДК 336(075.8)

Мельник Л.М., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства і природокористування, м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглянуто сутність фінансових ресурсів та ресурсного потенціалу, визначено особливості формування фінансових ресурсів аграрних підприємств та напрямки їх вдосконалення.

В статье рассмотрены сущность финансовых ресурсов и ресурсного потенциала, определены особенности формирования финансовых ресурсов аграрных предприятий и направления их совершенствования.

In the article nature of financial resources and resource potential are considered, features of formation of financial resources for agricultural enterprises and ways for improvement are defined.

Розвиток ринкових відносин у нашій країні робить неминучою зміну поглядів щодо механізму господарювання та характеру управління. Оскільки зовнішнє середовище постійно змінюється й ускладнюється, то система управління фінансовими ресурсами аграрного сектора економіки має набути нових якостей, розширюючи свої можливості.

Фундаментальні дослідження теоретико-методологічних проблем управління фінансовими ресурсами на рівні підприємства належать таким ученим, як С. Брю, К.Р. Макконнел, М. Каверін, Г. Кірейцев, В. Лишанський, А. Поддєрьогін, М. Ревенко, П. Самуельсон, А. Сміт, В. Радіонова, О. Терещенко, А. Трегобчук, А. Юзефович та іншим економістам.

Дискусійний характер пропонованих в економічній літературі підходів до визначення сутності фінансових ресурсів аграрного сектора та недостатній рівень розробки проблем їх використання в умовах функціонування ринкової економіки визначили вибір теми статті.

Поступальний розвиток суспільного виробництва обов'язково породжує необхідність уточнення вже існуючих і введення у практику нових економічних понять та показників. До таких понять, безумовно, належить поняття ресурсів та ресурсного потенціалу.

Термін «ресурси» (фр. *ressources*) у перекладі означає або ж засоби, способи, або ж запаси. За тлумаченнями, що надані у словнику С.І. Ожегова – це запаси або джерела чогось, до яких звертаються у необхідному

випадку [1]. Усі наявні ресурси поділяють на матеріальні, природні, трудові, фінансові та енергетичні. Матеріальні ресурси – це сукупність предметів праці, що призначені для використання у процесі виробництва суспільного продукту. Вони складаються з сировини, матеріалів, палива, енергії та інших виробничих запасів. Природні ресурси – це частина живої і неживої природи, що використовується або ж можлива для використання суспільством для задоволення матеріальних чи духовних потреб людини. Трудові ресурси – це частина населення країни, що має фізичні та духовні здібності, загальноосвітні та професійні знання для роботи в суспільному виробництві. Фінансові ресурси – це кошти, що знаходяться у розпорядженні держави, уряду, об'єднань, підприємств, організацій і установ. Під енергетичними ресурсами розуміються носії енергії, що використовуються у суспільному виробництві.

Американські економісти К.Р. Макконнел та С.Л. Брю розглядають «ресурси», як сукупність природних, людських і вироблених людиною засобів, що використовуються для виробництва товарів і послуг [2]. С.В. Мочерний стверджує, що ресурси – це основні елементи виробничого потенціалу, який має у своєму розпорядженні систему і використовується для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [3].

Саме ресурси характеризують природні, матеріально-технічні і соціально-демографічні умови відтворювального процесу аграрного виробництва. Кількісні оцінки їх наявності, джерел відновлення і оновлення важливі для обґрунтування можливостей функціонування аграрного сектора економіки і в поточному періоді, і для обґрунтування траєкторії її розвитку в майбутньому. Для успішної роботи підприємства необхідний один з найважливіших видів ресурсів – фінанси. Проте недостатнє фінансове забезпечення, нестача власних оборотних коштів, нерівномірність грошових надходжень від реалізації продукції, недостатній внутрішній платоспроможний попит, високий рівень боргових зобов'язань, обмеженість зовнішніх джерел фінансування гальмують розвиток агроформувань.

Проблема фінансів сільськогосподарських підприємств розглядається багатьма вітчизняними вченими. Так, Лишанський В.М. розуміє під фінансами діючі грошові економічні відносини, пов'язані з розподілом та перерозподілом сукупного суспільного продукту [4]. В.М. Радіонова характеризує фінансові ресурси підприємства як «грошові доходи й надходження, що перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання й призначені для виконання фінансових зобов'язань. Ідентичні погляди у Терещенка О.О., який під фінансовими ресурсами розуміє кошти, наявні в розпорядженні підприємства [5].

По-іншому сформулювали поняття «фінансові ресурси підприємства» М.М. Ревенко [6], Г.Г. Кірейцев [7]. Вони відзначають, що «будь-яке пі-

дприємство для роботи повинне мати у своєму розпорядженні певні засоби, що мають вартість, або інакше – фінансові ресурси». Ця точка зору, відрізняється від попередніх тим, що автори намагаються фінансові ресурси охарактеризувати як актив підприємства. Слід відзначити, що автори відносять до фінансових ресурсів весь актив, у тому числі майно підприємства, що є матеріальним ресурсом виробничого процесу.

Окремі визначення фінансових ресурсів та джерел їх формування розглядаються в роботах А.М. Поддєрьогіна [8], М.К. Каверіна [9]. Фінансові ресурси підприємств – це частина коштів у формі доходів та зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат щодо забезпечення розширеного відтворення. Це визначення більшою мірою визначає сутність фінансів сільськогосподарських підприємств.

Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств пов'язане з чотирма основними етапами їх функціонування.

По-перше, це процес початкового формування фінансових ресурсів (створення власних фінансових ресурсів). Сформовані на цьому етапі фінансові ресурси визначають потребу в так званому стартовому капіталі, рівні його ліквідності, швидкості обороту тощо.

По-друге, етап поповнення власного оборотного капіталу для підтримки безперервного процесу кругообігу. Цей етап формування фінансових ресурсів можна розглядати як постійний процес функціонування підприємства.

По-третьє, це розміщення операційної діяльності та здійснення форм її диверсифікації шляхом формування нових структурних одиниць тощо, за умов високої і зростаючої ринкової вартості підприємства.

По-четверте, формування фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності підприємства.

Але на всіх етапах функціонування підприємства діє єдине правило – формуванню фінансових ресурсів має надаватися цілеспрямований характер з метою задоволення потреби в окремих видах та оптимізації їх складу, структури і джерел фінансування для забезпечення умов ефективної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Фінансові ресурси постійно знаходяться у кругообороті, тобто формуються за рахунок вивільнених із кругообороту грошових засобів. Підприємство постійно закупляє необхідні для наступного циклу виробництва матеріальні ресурси. Звідси випливає, що теоретично для формування фінансових ресурсів достатньо одного джерела – надходження грошових засобів від реалізації виробленої продукції.

У сільському господарстві фінанси мають особливі специфічні ознаки, які притаманні тільки їм:

- сезонність виробництва – кошти для ведення діяльності потрібні в значній мірі під час посівної кампанії, а прибуток отримують лише з ре-

алізації товару;

- порівняно довга тривалість обороту капіталу в галузі, що спричинено подовженим циклом виробництва;

- відсутність застави для забезпечення довгострокових кредитів. Основні фонди фізично та морально застаріли, а банки вимагають заставу 150-200% від розміру кредиту;

- значна частина виробленої продукції залишається в підприємстві для власних потреб, що зменшує величину можливого прибутку.

Розвиток агропромислового виробництва залежить від ефективного фінансування, яке має здійснюватися з урахуванням специфіки функціонування цієї галузі: сезонності виробництва; тривалого періоду відтворення основних засобів; наявності значного часового інтервалу між періодами здійснення витрат та отримання підсумкових результатів; безперервності виробничих процесів; використанням як засобів і предметів праці живих організмів; підпорядкованих передусім біологічним законам відтворення; залежності результатів діяльності підприємств і відповідно джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов; необхідності кредитного забезпечення діяльності та подальшого успішного розвитку суб'єктів господарювання. Стає очевидним, що розв'язання проблем стабілізації аграрного сектору економіки України об'єктивно пов'язане з системою забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідними фінансовими ресурсами.

Аналіз літературних джерел дає змогу стверджувати, що для оцінки економічної ефективності функціонування фінансових ресурсів вченими-економістами пропонується використовувати показники трьох груп:

1) показники, що характеризують вартість формування фінансових ресурсів, а саме: коефіцієнт зміни вартості сукупних фінансових ресурсів; коефіцієнт зміни вартості власних фінансових ресурсів; коефіцієнт зміни вартості позикових коштів. Запропоновані показники найповніше характеризують економічну ефективність формування фінансових ресурсів;

2) показники, якими визначається рентабельність фінансових ресурсів: рівень рентабельності сукупних фінансових ресурсів; рівень рентабельності власного капіталу; рівень рентабельності позикових коштів;

3) показники оборотності фінансових ресурсів: кількість оборотів сукупних фінансових ресурсів; кількість оборотів власного капіталу; кількість оборотів позикових коштів.

А.В. Чупіс зазначає, що критерієм ефективності використання фінансових ресурсів підприємства є максимальне зростання доходу від залучених у виробництво наявних ресурсів певного призначення за умови раціонального їх використання й оптимального співвідношення, а узагальнюючим показником ефективності використання фінансових ресур-

сів підприємства вчений вважає ресурсовіддачу [10].

Водночас багато проблем, що стосуються формування і використання фінансового потенціалу, оптимальної структури фінансових ресурсів, аналізу механізму залучення фінансово-інвестиційних ресурсів та визначення напрямів їх приросту з позиції організаційно-правового та інституціонального забезпечення, залишаються дискусійними.

В умовах нестачі власних фінансових ресурсів важливу роль у забезпеченні сільськогосподарських підприємств грошовими коштами відіграють інвестиції. Визначаючи інвестиційну привабливість АПК, потрібно враховувати комплекс факторів, що формують його інвестиційний потенціал. Це насамперед:

- важливість АПК – значення продукції, її особливості, експортна спроможність та імпортозалежність, частка сфери діяльності або конкретної продукції в обсягах валового регіонального продукту;

- стан внутрішнього регіонального та національного ринків, рівень конкуренції чи логістичні особливості аграрної продукції;

- рівень державного втручання в розвиток АПК, включаючи державні капітальні інвестиції, податки, можливість прискореної амортизації, інші преференції;

- соціальна компонента АПК, яка характеризується пом'якшенням напруги на регіональному ринку праці, зростанням купівельної спроможності сільського населення, станом довкілля;

- обсяги надходження до бюджетів усіх рівнів, особливо місцевих.

Основна частка коштів у фінансуванні інвестиційної діяльності належить власним коштам підприємств і організацій, серед яких першочерговими є амортизаційні відрахування і прибуток підприємств. Відомо, що амортизаційний фонд – це не просто джерело фінансування реновації основних засобів, а й своєрідний механізм, який забезпечує системне, комплексне й ефективне оновлення виробничого потенціалу господарюючих суб'єктів.

На відміну від амортизаційних відрахувань, котрі забезпечують в основному лише поточну зношеність основних засобів, рефінансування прибутку має сприяти процесам розширеного відтворення.

Проте дослідження підприємств АПК України свідчать про низькі прибутки та сукупність чинників, що їх спричинили, а саме: неефективна податкова система, недосконалість регуляторного законодавства і корупція, які, з одного боку, спотворюють стимули, а з іншого – призводять до приховування прибутків.

Важливим джерелом нарощування інвестиційних ресурсів АПК, яке до того ж нині майже не використовується, є заощадження населення. Проте за чинним законодавством кошти населення не мають чітко визначеного інвестиційного спрямування, а тому не існує ефективних стимулів для залучення цих ресурсів саме на інвестиційні цілі. Для

розв'язання цієї проблеми необхідна модифікація податкової і митної системи, зміна окремих правил обслуговування клієнтів банками, мобілізація накопичень населення шляхом створення системи державних гарантій довгострокових заощаджень населення для банків і фінансових інститутів (пенсійних, страхових фондів). Банки і фінансові інститути, що виявлять бажання ввійти в цю систему, повинні прийняти на себе підвищені зобов'язання із гарантування надійності внесків населення (вимоги до структури активів, надійності аудиту). Крім того, потрібно законодавчо усунути перешкоди на шляху легалізації валютних вкладів некримінального походження.

Суттєвим джерелом додаткових фінансових ресурсів міг би стати фондовий ринок. Проте неоптимальне співвідношення відкритих і закритих акціонерних товариств, недостатня захищеність акціонерів, нерозвиненість інфраструктури та занижена оцінка активів є основними перешкодами для поживлення інвестиційної діяльності через функціонування ринку цінних паперів.

Одним з потенційно значущих джерел інвестиційних ресурсів може стати розвиток толінгу, що являє собою переробку давальницької сировини, яка поставляється вітчизняними компаніями в обмін на готову продукцію, в тому числі інвестиційного змісту.

Збільшення інвестиційного споживання можливе і за рахунок створення недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, промислово-фінансових груп, консорціумів. Ці принципи зміни в капіталотворенні обумовлені перетворенням інституційного характеру та стимулюванням внутрішніх інвестиційних процесів, які б прискорювали розвиток економіки, покращували добробут суспільства.

Таким чином, збільшення обсягів інвестиційних ресурсів в АПК регіону, невідповідність фактичного стану залучених інвестицій наявному інвестиційному попиту передбачає вирішення таких першочергових завдань:

- створення умов для економічної зацікавленості підприємств АПК регіонів у нарощуванні обсягів інвестицій;

- функціонування повноцінного ринкового середовища та нарощування інвестиційної привабливості АПК регіону;

 - удосконалення фіскальної та амортизаційної політики держави;

 - формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій до довготермінових інвестиційних проектів;

 - надання преференцій для найбільш ефективних інвестиційних проектів;

 - зниження рівня інвестиційних ризиків економічного і соціального характеру.

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – Изд. 4-е, испр. и доп. – М., 1997. – 768 с. **2.** Макконнел К. Р. Экономикс : Принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. – Т.1. – М. : Республика, 1992. – 399 с. **3.** Основи економічної теорії : підручник/ за ред. С. В. Мочерного. – Тернопіль : АТ „Тарнеск”, 1993. – 686 с. **4.** Лишанський М. Л. Краткосрочное кредитование сельскохозяйственных предприятий. – М. : Юнити-Дана, 2000. – 287 с. **5.** Терещенко О. С. Фінансова діяльність суб’єктів господарювання : навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с. **6.** Ревенко М. М. Поглиблювати аграрну реформу в Україні // Економіка АПК. – 2001. – № 3. – С.12-16. **7.** Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с. **8.** Фінанси підприємств : підручник / за ред Поддєрьогіна А. М. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с. **9.** Каверин А. В. Экологические основы использования агроресурсного потенциала. – Саранск : Изд-во «Волга», 1996. – 220 с. **10.** Чупіс А. В. Земельна іпотека [Текст]. – Суми : Довкілля, 2007. – 315 с. **11.** Бурковський І. Д. Матеріально-ресурсний потенціал аграрного сектора України: стан та напрями розвитку // Економіка АПК. – 2002. – № 3. – С. 26-29.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І. (НУВГП)